THE CONCEPT OF APARNESIS ÎN THE ARCHEOLOGY OF EUROPEAN IDENTITY

Adriana Cîteia
Senior Lecturer, PhD., „Ovidius" University of Constanţa

Abstract: The study aim to explain one of the most interesting concepts in European Philosophy of Identities. The sources of the term are the greek New Testament and the Christian Philosophy.
The archeologyof identity in the European Space has also sources in the Greek antique context of the split identity, by divine power infusion, or by the exiting from the Self in the antique and medieval context of the parepidemical identity. Thus were needed adaptations to the historical and eshatological contexts.

Keywords: identity, aparnesis, philosophy,archetipology.

Definirea identităţii s-a făcut în Europa bizantină, dinspre comunitate spre individ, dinspre *eshaton* spre prezentul istoric.

În Occident, procesul a fost invers: deşi modelată în tiparele de gândire ale religiozităţii creştine, aventura *parepidemică*- a individului străin şi călător pe pământ a fost fie o alternativă la individualismul autonom, fie o faţetă a acestuia, ceea ce a conferit identităţii individuale un caracter dualist.

În perioada postaugustiniană, explorarea identităţii individuale începe cu aventura căutării lui Dumnezeu *in interiore homine*[1] şi continuă, până la Sebastian Brandt şi Erasmus din Rotterdam cu efortul de a desface raportul perihoretic sine-Divinitate. Individualismul ipostatic, promovat de Reformă în dubla ipostază a *atritiei* şi *contritiei*, s-a dovedit a fi constrângător, pentru delimitarea de sine fiind necesare cel puţin trei sisteme de referinţă:

-*criptomnezic*, centrat pe memoria subiectivă,

-*arhetipal,* raportat la un orizont filosofico-religios de semnificaţii, ale cărui axe sunt deopotrivă precreştine şi creştine,

-*parepidemic,* centrat pe scopul itinerariului identitar, definit în termenii furnizaţi de dogmatica creştină.

În Evul Mediu creştin, identitatea politică şi religioasă a fost rezultatul unui efort eroic de cucerire, de căutare a Paradisului terestru, izolarea fiind o formă de nostalgie a Edenului pierdut, dar şi un model de viaţă angelică, la limita dintre *civitasterrena* şi *civitas Dei*.

Ideea de scindare a universului într-o zonă paradisiacă şi una infernală, zone diferite din punct de vedere ontologic şi separate de *phragmos*- graniţa dintre lumea locuită şi Paradis, dintre Paradis şi Infern a fost transmisă filosofiei medievale de gândirea creştină, simultan cu variantele hermetice, gnostice, neoplatonice şi iudaice târzii, care au încurajat aspiraţiile mistice către Regatul Celest, refugiul ultim din faţa barbarilor, necredincioşilor, ereticilor. Paradigma augustiniană a Cetăţii lui Dumnezeu excludea însă orice formă de „cunoaştere de dragul cunoaşterii", din perspectiva augustiniană, ca şi din cea a lui

[1] Sfântul Agustin, *Confesiuni*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2017, VIII, 9.

BDD-A28256 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:43 UTC)

Tertullian[2]*sacrificium intellectus* fiind singura cale de acces din Cetatea terestră în Cetatea lui Dumnezeu[3].

În secolele V-VI, modelul dionisinian de *agnosia gnosis*- cunoaştere prin necunoaştere recapitulează în manieră apofatică modalităţile de acces în spaţiul divin[4].

Augustin definea în *De civitate Dei*, distanţa dintre cetatea lui Dumnezeu- *Civitas Dei coelestis* şi cetatea lumii- *Civitas Dei peregrinas*, ca pe o consecinţă a confuziei între *uti* şi *frui*- a te folosi şi a-i servi lui Dumnezeu. În concepţia augustiniană, istoria lumii areaspectul dualist al raportului dintre cetatea lui Dumnezeu şi cetatea diavolului, dintre cetatea lui Abel şi cea a lui Cain[5].

Aşadar, în Europa bizantină, identitatea individuală a fost definită la graniţa dintre prezentul istoric şi viitorul parousianic, relaţia dintre cele două enstaze temporale fiind una de bună vecinătate.

Verbul neotestamentar ***aparneisthai*** – are sensul lepădării, al renunţării la sine: „cine vrea să-mi urmeze, să se lepede de sine”[6]. Pentru verbul *a urma*, *Evanghelia după Matei* utilizează varianta *elthein*, iar *Evanghelia după Marcu*, *akolouthein*, cu sensul *a se supune, a asculta*.

Arhetipul parepidemic- al individului strain şi călător pe pământ este caracterizat de lepădarea de sine: *aparnesis,arnesis*[7]. Lepădarea de sine este însă sinonimă, în acelaşi context neotestamentar cu lepădarea de lume ca loc al păcatelor[8] şi cu schimbarea radicală a modului de gândire: creştinul, străin şi călător pe pământ trebuie „să gândească cele ale lui Dumnezeu, nu cele ale oamenilor”[9].

Aparnesis defineşte o sumă de renunţări specifice identităţii parepidemice[10], echivalente la scară umană ale *kenozei* christice. *Parepidemia* se defineşte astfel pe o dublă exigenţă: a credinţei necondiţionate, însoţite de efortul desăvârşirii liber asumate (*ei tis thelei, autexousia*) şi pe exigenţa definirii de sine prin imitarea modelului absolut. *Aparnesis* este descoperirea în cea mai profundă intimitate, a prezenţei divine, asumarea raţiunii divine ca sursă a *fronesis*-ului uman (îndemnul *froneis ta tou theou*, din Matei 16, 23).

Fuziunea între raţiune şi credinţă a pus însă, în pericol atât puritatea credinţei (un exemplu fiind apariţia doctrinelor eretice raţionaliste[11]) cât şi independenţa raţiunii (gândirea dogmatică postcalchedoniană). După Fericitul Augustin, filosofia occidentală a simţit acut nevoia de a separa gândirea dogmatică de cea filosofică[12].

Identitatea aparnetică a redefinit raportul dintre om şi Dumnezeu, afirmând posibilitatea participării umane la fiinţa divină prin renunţarea la identitatea individuală (golirea de sine) şi redefinirea de sine, intermediată de modelul divin.

„Asumarea crucii”[13] ca sens secundar al lui *aparnesis* ar putea fi interpretată ca o comunicare substanţială a Creatorului către creaţia sa, amestec (*anakrasis*) divino-uman, compatibilitate cu divinul. Asumarea crucii ca formă de *anakrasis* (amestec, fuziune,

---

[2] Carl Gustav Jung, *Tipurile psihologice*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997, p. 15-27.
[3]Arthur Koestler, *Lunaticii. Evoluţia concepţiei despre univers de la Pitagora la Newton*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1995, p. 75.
[4] Sfântul Dionisie Areopagitul, *Opere complete*, Editura Paideia, Bucureşti, 1996, p. 247-257.
[5] Aurelius Augustinus, *De civitate Dei,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1998, 15, 1.
[6]*Ibidem.*
[7] Luca 9, 23.
[8] Matei 16, 26.
[9] Matei 16, 23
[10] simplitatea, lipsa grijilor lumeşti, renunţarea la bunuri, înstrăinarea, monotropia. Antoine Guillaumont, *Originile vieţii monahale,*Editura Anastasia,Bucureşti, 1998*, passim.*
[11]Arianismul, şi nestorianismul.
[12] A. Scrima, *Antropologia apofatică*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005, p. 166-168.
[13]Matei 16, 24.

BDD-A28256 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:43 UTC)

întâlnire[14]) semnifică definirea de sine prin coincidenţa contrariilor ontologice, prin întâlnirea divinului cu interioritatea umană. Prin *aparnesis,* individualitatea devine obiect al intervenţiei divine. *Aparnesis* capătă importanţa unui itinerariu al descoperirii „împărăţiei interioare"[15], o modalitate de realizare a omului îndumnezeit ca şi categorie ontologică nouă[16].

Aparnesis poate avea, însă şi un alt sens. Teoriile antropogenezei *kata eikon*, au semnalat, încă din secolul al IV-lea[17] prezenţa trăsăturilor esenţiale ale arhetipului divin în om. Caracterul incognoscibil al divinităţii se transferă astfel incognoscibilităţii omului[18]. Lepădarea de sine capătă sensul de abandon al efortului de autocunoaştere, simultan cu recunoaşterea unei „interiorităţi de taină"[19] care garantează legătura cu Creatorul.

Pentru Dionisie Areopagitul, *fronesis ta tou theou* este itinerariul minţii în Dumnezeu, posibil printr-o succesiune de negaţii prin care mintea înlătură ceea ce poate fi cunoscut, pentru a ajunge la incognoscibilul divin. *Fronesis ta tou theou* este sinonimă cu *agnosia gnosis*- cunoaşterea prin ignoranţă[20], definită de Dionisie Areopagitul. *Aparnesis* scurtează distanţa dintre om şi Dumnezeu, „conectând individul la polul său divin"[21].

Lepădarea de sine ca renunţare la înţelepciunea lumii a avut pentru Nicolaus Cusanus[22] dimensiunile unui „post intelectual": „cunoaşterea este obişnuită să nu se mai hrănească cu cunoştinţe, spiritul omenesc să nu mai măsoare lumea"[23].

Aparnesis ca *fronesis tou theou* este ignoranţa asumată de intelectul care îl caută pe Dumnezeu, ignoranţa edificatoare, loc în care Cusanus pare a relua mai vechea temă *sacrificium intellectus*, din opera lui Tertullian[24]. Lepădarea de sine garantează, în gândirea cusaniană fuziunea identităţii individuale cu unitatea divină şi formarea individualităţii ipostatice[25].

Aparnesis este atributul identităţii creştine saturate, al autocunoaşterii prin ignorarea de sine.

Aparnesis poate avea dublul sens de:

a. *sacrificium intellectus*- explorarea interiorităţii iraţionale, a fundamentelor credinţei, prin renunţarea la demersul filosofic şi ştiinţific şi prin negarea lumii ca loc al păcatului[26] şi

b. *sacrificium animae*- renunţarea la legătura afectivă cu lumea, suspendarea îngăduinţei faţă de sine.

Identitatea individuală se redefineşte prin înlăturarea ipostazelor identitare aflate în dezacord cu parepidemia creştină şi redefinirea de sine, în jurul unui nucleu identitar axial de tipul sine-divinitate.

Metamorfoza *spagirică*[27]- prin separarea şi reunificarea ipostazelor identitare evocă o dependenţă, o definire de sine mediată, raportată la divinitate, dar şi descoperirea de sine prin

[14] A. Scrima, loc.cit.
[15] Matei 12, 28; 19, 24; Marcu 10, 14.
[16]F. Vernet, *La spiritualité médiévale*, Bloud et Gay, 1929, p. 191-192.
[17]*Ibidem.*
[18] Grigorie de Nyssa, „De hominis opificio", XVI, *Patrologia Graeca*., tom 44, col. 1184 A.C.
[19] Ioan Damaschinul, „De imaginibus", III, 17, *Patrologia Graeca*, tom 94, col. 1837 B.
[20]*Teologia mistică*, I, în vol. Opere complete si scholiile Sfântului Maxim Mărturisitorul, Editura Paideia, Bucureşti, 1996, traducere, introducere şi note Dumitru Stăniloaie, p. 305.
[21]*Ibidem*, p. 65.
[22] Nicolaus Cusanus, *De docta ignorantia*, Editura Polirom, Iaşi, 2008, p. 596.
[23]*Ibidem.*
[24] Tertullian, *De carne Christi*, 5, apud T. D. Barnes, *Tertullian: a literary and historical study*, Oxford University Press, 1971.
[25]*De docta ignorantia*, I, 9, p. 72.
[26]Jung, *Tipurile psihologice*, ed.cit., p. 21.
[27]Verbele greceşti *spao*- a despărţi, a separa + *ageir*o- a uni, a lega.

BDD-A28256 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:43 UTC)

misionarat, asceză, lepădarea de povara subiectivităţii care îngreunează întâlnirea cu divinul, ca modalitate de întâlnire cu sinele.

Vocabularul dogmatic a utilizat termenul *ipostas* pentru a desemna ceea ce individualizează persoanele Treimii, fără a afecta unitatea de esenţă şi intermobilitatea trinitară (*perihoreza*)[28]. Termenul a fost util în polemica cu ereziile subordinaţioniste[29], şi a fost preluat, cu consecinţe majore, în antropologia dogmatică.

Dacă omul a fost creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu (*kata eikon kai homoioma*), axa sa identitară este de natură ipostatică? Autonomia sa este circumscrisă liberului arbitru sau poate fi definită şi prin devierea polului identitar de la divinitate către sine?

Termenul *ipostas* are cel puţin două semnificaţii în filosofia creştină: uneori a fost tradus prin existenţă, fără consecinţe dogmatice majore, alteori se referă la ceea ce există prin sine însuşi. În antropologia creştină, termenul *ipostas* defineşte identitatea individuală, capabilă de metamorfoză, în sensul pozitiv al *anakainozei* sau în sensul negativ, *paraipostatic*[30], în virtutea creării omului după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu şi a înzestrării lui cu liber arbitru. Individul uman este un ipostas înzestrat cu raţiune[31].

Dogma theandrismului christic a sporit însă confuzia identitară: există un ipostas sau două în Christos? (întrebări cu evidente nuanţe monofizite). Dacă omul a fost creat *kata eikon*, are o natură dublu ipostatică? Care este elementul care face diferenţa între ipostas şi individualitate?

Anakainoza individuală, posibilă prin crearea omului *kata eikon* a dus la definirea persoanei umane ca „duh întrupat", (*nous*) legat de o natură animală pe care o enipostaziază, căreia îi rămâne juxtapus, dominând-o[32]. După secolul al IV-lea, în literatura dogmatică *nous* a fost explicat ca loc al libertăţii, facultate a autodeterminării. Identitatea individuală este definită, în acelaşi context drept capacitatea individului de a se distinge de propria sa natură, de a o depăşi conţinând-o, de a o enipostazia.

Pentru om ca ipostas creat[33], metamorfoza se poate produce în sens pozitiv (*epektasis, anakainosis*), dar şi în sens negativ, paraipostatic[34], ca rezultat al capacităţii umane de autodeterminare. Confuziile în definirea identităţii individuale şi a metamorfozei identitare au persistat, accentuate de problematica voinţei personale.

În creştinism, voinţa proprie se află într-o contradicţie ireconciliabilă cu voinţa comună a Bisericii ca trup al lui Christos. Individualitatea ipostatică nu se poate defini decât prin relaţia cu divinitatea şi nu prin opoziţie cu ceea este impropriu eului. Individualitatea ipostatică nu se construieşte în jurul unui sine particular, ci în jurul unui sine theandric[35], dobândit prin crearea omului *kata eikon*. În acest context, identitatea multiplă, *poliipostatică* este rezultatul îndepărtării de Dumnezeu, al păcatului adamic şi al păcatelor personale.

Identitatea poliipostatică poate fi definită şi ca identitate parepidemică cu sens colectiv[36], suma tuturor identităţilor individuale, având Biserica drept conştiinţă unică de sine.

---

[28] Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica,* III, 2, Editura Scripta, Bucureşti, 1993, p. 98.
[29] Adolf von Harnack, *Istoria dogmei.Introducere în doctrinele creştine fundamentale,* Editura Herald, Bucureşti, 2006, p. 194-199.
[30]Nikolaos Matsoukas*, Istoria filosofiei creştine*, Editura Bizantină, Bucureşti, 2000, p. 191-219.
[31] Vladimir Loski, *După chipul şi asemănarea lui Dumnezeu*, Editura Anastasia, Bucureşti, 2002, p. 105-134.
[32]*Ibidem,* p. 113.
[33]Maxim Mărturisitorul, *De Ambiguis* 10, 38, 1180B-C.
[34] N. Matsoukas, *op. cit*., p. 199.
[35]Divino-uman.
[36]Matei 18, 20.

BDD-A28256 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:43 UTC)

Persistă însă o incertitudine: individualismul ipostatic este rezultatul unei depersonalizări voite sau este doar un model rezultat din speculaţia dogmatică asupra creării *kata eikon*, fără consecinţe practice notabile?

În creştinism, distanţarea de lume presupune reîntoarcerea către sine[37] (prin autocunoaştere şi transcenderea sinelui[38], coborârea mistică în abisul smereniei[39], sacrificiul intelectului[40], *epektază*[41] etc), viaţa angelică[42] (*bios angelikos*), contestarea realităţilor politice şi sociale cu mijloacele alteralităţii simulate[43].

Vocaţia parepidemică a creştinismului a determinat „retragerea din lume" (*egredere, anahoreo*), construirea paradigmei antilumii (*metakosmia*), afirmarea idealului vieţii angelice (*bios angelikos*). Monahismul pustiei a propus lumii creştine un nou sistem axiologic, inspirat din poruncile christice (*entolai tou kyriou*)[44]. Devalorizarea etnicităţii, renunţarea la bunurile materiale, sărăcia, monotropia au răsturnat valorile cetăţii terestre instituind valorile Împărăţiei lui Dumnezeu.

BIBLIOGRAPHY

Aurelius Agustinus, *Confesiuni*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2017
Aurelius Augustinus, *De civitate Dei,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1998
Barnes, T. D., *Tertullian: a literary and historical study*, Oxford University Press, 1971.
Bremond, Jean, *Părinţii pustiei*, Editura Nemira, Bucureşti, 2002
Dionisie Areopagitul, *Opere complete*, Editura Paideia, Bucureşti, 1996
Foucault, Michel, *Istoria nebuniei în epoca clasică*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005
Guillaumont, Antoine, *Originile vieţii monahale*, Editura Anastasia, 1998
von Harnack, Adolf, *Istoria dogmei.Introducere în doctrinele creştine fundamentale,* Editura Herald, Bucureşti, 2006
Ioan Damaschin, *Dogmatica*, Editura Scripta, Bucureşti, 1993
Jung, Carl, Gustav, *Tipurile psihologice*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1997
Koestler, Arthur, *Lunaticii. Evoluţia concepţiei despre univers de la Pitagora la Newton*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1995
Lilienfeld, Fairy, *Spiritualitatea monahismului timpuriu al pustiei*, Editura Mitropolia Olteniei, 2006
Loski, Vladimir, *După chipul şi asemănarea lui Dumnezeu*, Editura Anastasia, Bucureşti, 2002
Matsoukas, Nikolaos*, Istoria filosofiei creştine*, Editura Bizantină, Bucureşti, 2000
Moreschini, Claudio, *Istoria filosofiei patristice*, Editura Polirom, Iaşi, 2009
Nicolaus Cusanus, *De docta ignorantia*, Editura Polirom, Iaşi, 2008
Scrima, A., *Antropologia apofatică*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005
Taylor, Charles, *Sources of the Self*, CambridgeUniversity Press, 1989

[37] Augustin, *De quantitatae animae*, XX, 34, *apud Charles* Taylor, *Sources of the Self*, Cambridge University Press, 1989, p. 127-143.
[38] Augustin, *De vera religione*, XXXIX, 72.
[39] Pseudo Dionisie Areopagitul, *Teologia mistică*, Editura Paideia, Bucureşti, 1999, *passim.*
[40] Claudio Moreschini, *Istoria filosofiei patristice*, Editura Polirom, Iaşi, 2009, p. 176-208.
[41] Antoine Guillaumont, *Originile vieţii monahale*, Editura Anastasia, 1998.
[42] Jean Bremond, *Părinţii pustiei*, Editura Nemira, Bucureşti, 2002.
[43] Michel Foucault, *Istoria nebuniei în epoca clasică*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005, p. 7-48.
[44] Fairy von Lilienfeld, *Spiritualitatea monahismului timpuriu al pustiei*, Editura Mitropolia Olteniei, 2006, p. 43.

BDD-A28256 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:01:43 UTC)